

112 i celkovou intonací vymyká se „Prodavač biblí“ úplně pozdějšímu básnickému světu Vrchlického, ano zeje mezi nimi přímo propast: neboť co jest vzdálenější hedonismu a paganismu Vrchlického než ponurý, těžký, dusivě osudný a odříkavě moralistní ráz „Prodavače biblí“? Naladěním, látkou, formou i vzory svými jest „Prodavač biblí“ práce právě tak konservativně tradiční, jako pozdější typická poesie Vrchlického domácí tradici ruší. V „Prodavači biblí“ souvisí Vrchlický zejména těsně s dvěma bezprostředními předchůdci svými, s Vítězslavem Hálkem a s Karolinou Světlou; ve vliv Hálkových povídek vesnických jest možno svéstí žánrový realism, jímž kreslí autor typické figury pošumavského venkova, v působení ještědské romantiky Karoliny Světlé ponurý romantickomoralistický pathos celkové kompozice. Podobně jako počátky lyriky Vrchlického ukazuje tedy i tato povídka k tradičním domácím vzorům a literární historii připadá nesnadný úkol, aby vyožila, kdy, jak a proč odchýlil se Vrchlický s tradiční dráhy.

Styl a člověk

„Příklad, jež dal Jaroslav Vrchlický všim svým dílem, zůstane, až i doba i kritika zredukuje kyklopický rozmach, jímž se vepsal Vrchlický do české poesie, na gesto méně grandiosní, méně ohromné, méně strhující.“ Kdo napsal tento galimatyáš? Soudil bys, že žurnalista druhého řádu — někdo se „vpisuje do české poesie“ a to „kyklopickým rozmachem“ a nějaká paní Kritika nebo paní Doba „zredukuje“ prý tento rozmach „na(!) gesto méně grandiosní“ atd. — nemůžeš se mýlit: to všechno jsou boucharonské fráze špatného denního tisku, to všechno jest dutá, chatrná, zvětralá, jalová, nevytříbená, nelogická (viz: redukovat něco na něco — za správné: v něco) čeština novinářského zpravodaje. Ale chyba lávky. Tato věta nemá autorem nikoho jiného než — Jiřího Karáska ze Lvovic, jež prostoduchá česká kritika prohlašuje za mistra uměleckého stylu českého, a jest vyňata z jeho soi-disant kritické studie „Poesie Jaroslava Vrchlického“ v Osvětě č. 10, str. 720. A z téže studie o několik řádek níže jiná stylistická perla: „Básník, vedle vlastního svého díla, překládá Danta, Tassa, Michel Angela, Goetha, Ariosta“ atd. Bravo, stylisto! To znamená tedy, že Vrchlický přeložil — i své vlastní dílo.

Jaroslav Vlček: Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti a Nové kapitoly z dějin literatury české

S tímto názvem vydal senior moderního literárního dějepisectví českého dvojitý soubor svých statí a studií literárních, z nichž první opakuje dva články, Milotu Zd. Poláka a Boženu Němcovou, z podobné starší sbírky autorovy z r. 1898, ostatní jsou vesměs novinkami, alespoň jako publikace knižní. Těžiště obojí sbírky jest v době z konce let padesátých a z počátku let šedesátých, v době obrody poesie české v t. zv. duchu moderním, romantickorealisticím, v době, kdy vstupují do literatury Gustav Pflieger Moravský, Hálek, Neruda, Heyduk, Karolina Světlá, Rudolf Mayer, kdy Josef V. Frič propaguje Heina a organizuje mladou literaturu po zásadách radikálního liberalismu, kdy Neruda vybojovává s Jakubem Malým boj o volnost umělec kou. Vedle tohoto období a těchto postav zaujal se Jaroslav

113 Vlček ještě Karlem Sabinou, prostředkovatelem mezi Máchou a generací „Májovou“, liberalistickoosvětnou činností Tylovou, miláčkem generace nerudovské, J. Pr. Koubkem a literárním outsiderem, Josefem Jiřím Kolarem; z druhořadých herců českého literárního dramatu kreslí siluetově Karla Štorcha a Václava Čeňka Bendla. Statí Jaroslava Vlčka jsou spíše látkově popisné než formově analytické; snaží se ne tak dobrati se motivů a jejich úlohy ve vzniku děl svých figur, jejich základních duševních zkušeností a typů, jako vysledovati vnějškovou, pramennou nebo rozumovou, historii jejich děl a podniků. Metoda jeho hodí se dobře na postavy z doby racionalistické, kdy ideová tendence a programovost nahrazuje vlastní, intuitivně zdroje tvorby básnické nebo je alespoň příkrývá; a figurami takovými a dobami takovými jsou vesměs skoro figury a doby, jež si obral Jaroslav Vlček v obou knížkách.

Edvard Bém: Černá a zlatá

V ušlechtilé sbírce lepých tisků „Kytici“, v níž vyšli posud Erben, Kleist a Němcová, tedy vesměs zjevy veliké básnické síly nebo ryzosti, díla posvěcená celým tragickým životem svých tvůrců, vydává p. Edvard Bém knížku svých prvotin, lyrické scény a drobné básně prózou, křehké, dekoračně zvětralé zboží. Pan Bém jest člověk jemný a snad ne bez vkusu, entusiast, který miluje upřímně a oddaně, do sebezapření, poesii a umění; žel, že všechno to nestačí ke vzniku dobré knihy, není-li unum necessarium: tvůrčí síly. Nezazlívám přesto p. Bémovi, že vydává knižně své prvotiny — sebeklam v těchto věcech jest tak snadný! —, ale nad jedním mohl se snad přece zamysleti: nad sousedstvím, do něhož vniká. Vydání a slušně vydati svou knihu, po tom touží snad každý písnič autor, ale uznati ji hned za hodnou těch péčí a starostí typografických i kresliřských, které jí dal do vlnku p. Bém, svědčí o sebelásce přímo zaslepené. Kniha p. Bémova má původní dřevorytovou výzdobu F. Koblihy: 12 stránkových dřevorytů, 25 iniciál, ornamentů a vlněty, jest tištěna dvojbarevně na papíře „India“ a vázána v japonském hedvábí. O dřevorytech p. Koblihových není možno tentokrát říci nic, než že některé z nich jsou příjemné a jiné nepřijemné; dřevoryt klečící panny s horským pozadím před „Ohni na horách“ blíží se však již hranici povážlivé laxnosti a nevhodnosti umělecké. Nebyl jsem z těch, kdož v p. Koblihovi viděli výtvarné bohatství a výtvarnou sílu; ne, můj soud byl od počátku velmi zdrželivý. Ale tak rychlého, dokonalého a tristního zvětrání, takové pusté chudoby, jaká zeje z tohoto listu, jsem přece nečekal.

Jaroslav Vrchlický a kritika literární

Smrt Jaroslava Vrchlického přinesla velikou žeň přiležitostných studií a statí literárně kritických, žel, však skoro napořád zcela nepatrné hodnoty vnitřní. Ukázalo se nade všecku pochybu, jak dílo Vrchlického není stráveno mladší generací, jak vliv jeho v ni byl zcela povrchní a jak i kritika filologická, tento předpoklad kritiky estetické a literární, jest mu posud dlužna všechno. Vrchlický byl oficiálním reprezentantem české poesie, ale čten, vroucně a důvěrně čten, jako musí býti čten a bývá opravdu čten duchovní vůdce mladé generace, jako byli včera čtení ve Francii Lamartine, Musset, Vigny, Hugo a jako jest dnes čten v Německu Richard

Dehmel, Vrchlický u nás nikdy nebyl, jinak není možno pochopiti základní neznalost jeho díla, z níž usvědčuje většinu těchto t. zv. literárních kritiků a historiků každá druhá věta. Nad průměrnou úroveň článků přiležitostných nepovznášej se patrněji ani dvojité číslo Středy, věnované cele dílu i osobnosti Jaroslava Vrchlického, jež snaží se osvětliti různí spolupracovníci z různých stránek. Nejslibnější a nejvábnější svým názvem jest článek p. Gustava Pallase: „Básnický výraz a formální umění Jaroslava Vrchlického“. Pan Pallas dobře cítí a vyslovuje, že těžiště činnosti Vrchlického jest ve formě a že analýsa formová a technická musí nám dáti klíče k jeho osobnosti, ale úkol konkrétní, podati takový rozbor nebo alespoň stanoviti hlediska, z nichž bude musiti vycházeti, a cile, k nimž musí dospěti, se p. Pallasovi nepodařil a ovšem ani podařiti nemohl, prostě proto, že není posud průpravných prací filologických, že není prací nejen o látkách poesie Vrchlického, ale ani o jeho jazyce, rytmicce, poetice a stylistice. Taktó obmezuje se p. Pallas na několik všeobecných, neurčitých a polopravdivých polonesprávných tvrzení o stylu Vrchlického à la „jest vzorem mluvy květnaté a obrazové, barevné a hudební, prostěti efektní“ nebo „všechny jeho smysly otevřeny byly zjevům světa duševního i fyzického, jeho schopnost intuitivní, vnější i vnitřní, jakož i nevšední dar imaginace dopřávaly mu chápatí v plné plastičnosti a barvitosti, síle a kráse vše, co tvoří obsah všehomíra“, jež snaží se podepřiti některými citáty přelivně vybranými z nej-různějších knih Vrchlického. Jest takovéto počínání vědecky správné a přípustné? Což neměl básnický styl Vrchlického, dílo literární práce skoro čtyřicetileté, *úvoje*? Nejsou v něm *období* a nemělo by býti prvním a nejbližším předmětem literárně formálního rozboru období tato vysledovati a nalézti? Neboť jest prostě *nepravda*, co píše p. Pallas na str. 515, že „*latáž* žhavost barev, životnost obrazů a svěžest plastiky, jež vyznačovaly první jeho díla ‚Z hlubin‘, ‚Epické básně‘, ‚Duch a svět‘ atd., jeví se i v posledních jeho pracech z doby stáří“. Pravý opak jest pravda: již od polovice let devadesátých min. století vytváří si Vrchlický styl šedý, intimní, ztlumený, bližší hudbě než plastice, vyhýbající se obrazům smyslovým a styl tento charakterisuje právě jeho poslední práce. Uvádím to ne z malicherného sudilství a prázdného kritikaření, nýbrž proto, že dvojité číslo Středy bylo prohlášeno kdesi za „literární čin“ a bylo vítáno jako základ všeho příštího bádání o Vrchlickém. Nikoliv: nejen že nejsou posud položeny základy k správnému studiu Vrchlického, ani hlavní otázky, na něž bude odpovídati bádání o něm, nekladou se posud správně. *Nic*, ani průpravné práce filologické nejsou posud vykonány a všecko, všecko česká teprve mladých mozků a rukou. Jest věru úžasné, jak sterilní jsou u nás universitní semináře! Taková filologická průpravná práce jest něco, co mohou vykonati, kdyby byly dobře vedeny a organisovány, hravě a k čemu jsou povolány. Máme seminář moderních literárních dějin českých: kde jsou stopy jeho ginnosti? Což jest to nad jeho síly, vypracovati pevný a spolehlivý filologický podklad pro literární a estetickou kritiku Vrchlického? Jest taková práce něco zázračného? Nikoliv. V Německu a ve Francii koná ji tiše a vytrvale na tisíce průměrných hlav studentských, ovšem *účelně vyskolených a rozumně organisovaných a vedených*. K práci takové není třeba nic než základních správných poznatků o slovné obraznosti básnické, základních poznatků z psychologie tvorby slovné, z rytmiky, stylistiky, poetiky a jakési bystrosti a logičnosti soudu, který je dove de obrátiti a jenž jich dovede užiti na konkrétní případ.

Poměrem kritiky k Vrchlickému obírá se také p. F. V. Krejčí v I. čísle Akademie, vystihuje bystře, jak přirozené reakce dnešní proti kriticismu a skepticizmu generace let devadesátých vykořisťují literární chytráci à la Viktor Dyk a „hrají si na vykonavatele pozdní spravedlnosti a s vysokého hlediska (k němuž však je vstup dnes velmi snadný a pohodlný) odsuzují ty, kdož byli nuceni vystupovat v letech devadesátých vůči Vrchlickému kritikový“. V další části své glossy polemizuje p. F. V. Krejčí s mým tvrzením z 22. čísla Noviny, že Vrchlický měl vždycky i mezi mládeží řadu ctitelů velmi vášnivých, že důslední kritikové Vrchlického byli vždycky v minoritě a že byli nesympatičtí i mládeži. Lituji, že musím v tom p. Krejčimu odporovati i po jeho výkladě; činím to jen proto, že nespolehám se jen na vlastní paměť, která může klamat, nýbrž na lekteřou poznámku, kterou jsem si z těch dob zapsal. Jest pravda sice, že odmítavá kritika měla jakýsi vliv v mládež, ale jen v její *levé křídlo* naladěné revolučně a radikálně, které se vzpíralo i politicky a sociálně proti starým, a křídlo to již samo o sobě nebylo početné; ale i v tomto křídle *nebyl* souhlas s kriticismem proti Vrchlickému namířeným nikterak naprostý. Mohl bych citovat ze svých tehdejších poznámek p. F. V. Krejčimu několik jmen mladých mužů politicky venkoncem červených, kteří mně nebo jiným ústně projevili nesouhlas s kritickým stanoviskem literární moderny k Vrchlickému. Rozpomeň se jen p. Krejčí, že právě tehdy byl založen „Klub mladých“, skládající se z mladých politických radikálů, v němž se „analýsa“, kriticism a moderní „črny“ názor na český život a českou literaturu přímo potíral karikaturou a persifláží; že stejně vedly si tehdejší Radikální listy a satirický list Petrklíče, vydávaný přímo proti modernistické levici literární — a pozná jistě, že té mládeže, které byl kriticism sympatičtý, bylo opravdu velmi málo. Proto také k známému článku p. Hilbertovu v I. čísle *Volných směrů* nebylo třeba té odvahy, jakou předpokládá dnes p. F. V. Krejčí; p. Hilbert znal velmi dobře silnou nespokojenost veliké většiny mládeže výtvarnické, literární a politické s kritickou levicí modernistickou a věděl, že mu jeho feuilleton vynese její souhlas a potlesk.

Uvedl-li jsem p. Krejčeho mezi „vášnivými ctiteli“ Vrchlického, nebylo to řečeno na jeho pohanu; dovedu si představití kritickou sympatií ne-li k celému dílu Vrchlického, alespoň k značné jeho části jako něco i správného i užitečného. Rozpominá na okolnost, že sympatisoval tehdy s článkem p. Hilbertovým, vnesla mně jeho jméno do péra. Jinak vím, že motivy kritické sympatie p. Krejčeho byly zcela jiné než motivy p. Karáskovy, a položil-li jsem jméno jeho vedle jména p. Karáskova, nepostavil jsem jich tím ještě do stejné řady; a že v „silných slovech“ nevidím a neviděl jsem nikdy ještě kriticism, nemusím snad nikoho ubezpečovat. Nejméně však chtěl jsem již upřít svou notickou p. F. V. Krejčimu jeho „podíl na kritické práci let devadesátých“; naopak, soudím, že podíl ten jest značný, značnější, než si dnes uvědomujeme. A těší mne jen, že p. Krejčí i dnes, kdy jest práce ta namnoze tak bezduše pomlouvána a podceňována, hlásí se k ní tak důrazně: pokládám ji přes všechny její omyly a přes všechnu její nezralost za cosi krásného a silného, co vytvořilo sám podklad dnešní moderní poesie a beletrie české, jejíž úroveň není nikterak nízká, přes všecko, co se o ní kriticky i nekriticky klevetlí.